

SUSRETI S KAMILAMA

Triput sam došao u dodir s kamilama, i svaki put se to završilo na tragičan način.

»Moram ti pokazati kamilji vašar«, rekao mi je prijatelj ubrzo po mom dolasku u Marakeš. »Održava se svakog četvrtka pre podne, pred gradskim zidom, kod Bab-el-Kemisa. To je prilično daleko, s druge strane gradskog zida, pa će najbolje biti da te odvezem onamo.«

Dođe četvrtak i mi se odvezosmo. Bilo je već kasno; kad smo stigli na veliki trg pred gradskim zidom, bilo je podne. Trg je bio gotovo pust. Na njegovom suprotnom kraju, udaljena od nas oko dvesta metara, stajala je grupa ljudi; ali nisam videli kamile. Ljudi su bili okupljeni oko nekih manjih životinja, magaraca, a magaraca je ionako bilo previše u gradu; nosili su sve terete, a prema njima se postupalo tako surovo da mi je već dojadilo da to gledam. »Stigli smo suviše kasno«, reče moj prijatelj. »Kamilji vašar se završio.« Povezao je kola do sredine trga, kako bi me uverio da zaista ništa više nema da se vidi.

Ali, još pre nego što se zaustavio, videli smo kako jedna gomila ljudi beži na sve strane. Usred njih je stajala jedna kamila na tri noge, dok joj je četvrta bila vezana za telo. Imala je crvenu brnjicu, kroz nozdrve joj je bio provučen konopac, i jedan čovek, koji se držao na izvesnom odstojanju, trudio se da je vuče. Ona malo potrča, pa zastade i iznenada podskoči na tri noge. Pokreti su joj bili koliko neočekivani toliko i stravični. Čovek koji je hteo da je odvede popuštao je konopac pri svakom njenom trzaju; bojao se da joj suviše blizu priđe i mije bio sasvim siguran šta sad treba da učini. Ali, svaki put kad bi iznenadjenje prošlo, on je ponovo pritezao konopac i tako mu je pošlo za rukom, veoma sporo, da kamilu povuče u jednom određenom pravcu.

Mi smo stajali, spustivši prozor na kolima; okružila su nas deca što su prosila, a iznad njihovih glasova i moljakanja za milostinju čuli smo krikove kamile. Jednom je tako snažno skočila u stranu da je čoveku koji ju je vukao ispao konopac iz ruke. Ostali ljudi, koji su gledali s izvesnog odstojanja, pojuriše još dalje. Vazduh oko kamile bio je sav nabijen strahom; najviše straha bilo je u njoj samoj. Vodič potrča malo za njom i munjevitom zgrabi konopac, koji se vukao po zemlji. Kamila valovitim pokretom skoči pobočke uvis, ali se više nije otrgla; čovek je nastavio da je vuče.

Neki čovek, koga dotle nismo primetili, pojavi se iza dece koja su opkolila naš auto, gurnu ih u stranu i objasni nam štrbecajući francuski: »Kamila ima besnilo. Opasna je. Vode je u klanicu. Mora se veoma paziti.« Lice mu je bilo ozbiljno. Između njegovih rečenica čuli su se kamilini kriki.

Zahvalismo mu i povezosmo se, tužni. Sledećih dana smo često govorili o pobesneloj kamili, njeni očajnički pokreti behu ostavili na nas dubok utisak. Bili smo otišli na trg očekujući da vidimo stotine tih blagih životinja oblihi linija. Ali na ogromnom trgu zatekli smo jednu jedinu, na tri noge, vezanu, u njenom poslednjem času, i, dok se ona borila za život, mi smo se odvezli.

Posle nekoliko dana prolazili smo pored jednog drugog dela gradskog zida. Bilo je veče, crveni odsjaj na zidu je trnuo. Dokle god sam mogao, nisam gubio zid iz vida i uživao sam u postepenom menjanju njegove boje. Tad sam, u senci zida, primetio veliki karavan kamila. Većina se bila spustila na kolena, neke su još stajale; ljudi s turbanima na glavi su poslovnio, a ipak mirno, prolazili između njih, bio je to prizor spokojstva i sutona. Boja kamila se stapala s bojom zida. Izadnosmo iz kola i krenusmo i sami među njih. Po desetak i više njih je klečalo u krugu oko gomile nabacane hrane. Istezale su vratove, uzimale hranu u usta, zabacivale glave i mirno žvakale. Počesmo ih podrobno zagledati, i gle: imale su lica. Bile su slične, a ipak veoma različite. Podsećale su na stare engleske dame, koje dostojanstveno i s prividnom dosadom zajedno piju čaj, ali ipak ne mogu sasvim da prikriju zlobu s kojom posmatraju sve oko sebe. »Zbilja, to je moja tetka«, reče moj prijatelj Englez, koga sam taktično upozorio na sličnost s njegovim zemljacima, a ubrzo smo otkrili i razne druge poznanike. Ponosili smo se time što smo zapali u ovaj karavan, o kojem nam niko nije ništa rekao, i prebrojali smo stotinu i sedam kamila.

Jedan mladić nam priđe i zamoli nas za novčić. Boja njegovog lica bila je tamnoplava, kao i boja njegove odeće; bio je gonič i po svom izgledu jedan od onih »plavih ljudi« koji žive na jugu Atlasa. Boja njihove odeće, tako smo čuli, prenosi se na kožu, i stoga su svi, i muškarci i žene, plavi — jedina plava rasa. Pokušali smo da od našeg mladog goniča, koji je bio zahvalan za primljeni novčić, saznamo nešto o karavanu. Ali on je znao samo nekoliko francuskih reči: dolaze iz Gulimina i putuju već dvadeset pet dana. To je bilo sve što smo razumeli. Gulimin je bio daleko na jugu, u pustinji, i pitali smo se da li je karavan kamila prešao preko Atlasa. Zeleli smo da znamo i koji im je sledeći cilj, jer ovdje pod zidinama grada putovanje svakako nije moglo biti okončano, a kamile su se, izgleda, krepile za buduće napore.

Tamnoplavi momak, koji nam nije znao reći ništa više, potrudio se da nam učini uslugu, pa nas je odveo do jednog vitkog, visokog starca, koji je nosio beo turban i prema kome su se ophodili s poštovanjem. Govorio je dobro francuski i tečno je odgovarao na naša pitanja. Karavan je dolazio iz Gulimina i zaista je bio dvadeset pet dana na putu.

»A kuda ćete dalje?«

»Nećemo dalje«, reče on. »Prodaćemo ih ovde, za klanje.«

»Za klanje?«

Obojica smo bili preneraženi, čak i moj prijatelj, koji je u svojoj domovini strastan lovac. Mislili smo o dalekom putovanju kamila; o njihovoj lepoti u sutonu; o njihovoj bezalnosti; o njihovome mirnom obedu; a možda i o ljudima na koje su nas podsetile.

»Za klanje, da«, ponovi starac; u glasu mu je bila neka škripa, kao od iskrzanog noža.

»Zar ovde jedu mnogo kamiljeg mesa?« upitao sam. Trudio sam se da preneraženost sakrijem iza trezvenih pitanja.

»Veoma mnogo!«

»A kako ono prija? Nikada ga nisam jeo.«

»Nikad niste jeli kamilje meso?« Grunuo je u podrugljiv, pomalo šušljetao smeh, pa je ponovio: »Nikad niste jeli kamilje meso?« Bilo je jasno da je mislio kako mam ovde za jelo ne daju ništa drugo do kamilje meso, i ponašao se veoma nadmoćno, kao da nas tera da ga jedemo.

»Veoma je dobro«, rekao je.

»A koliko košta jedna kamila?«

»To je različito. Od trideset do sedamdeset hiljada franaka. Mogu vam pokazati. U to se treba razumeti.« Odveo nas je do jedne vrlo lepe, svetle kamile i dodirnuo ju je štapićem, koji sam tek sad primetio. »Ovo je dobro grlo. Vredi sedamdeset hiljada franaka. Vlasnik je sam jahao na njoj. Mogao ju je još godinama upotrebljavati. Ali više je voleo da je proda. Za taj novac može kupiti dve mlade životinje, razumete?«

Razumeli smo. »Jeste li i vi došli s karavanom iz Gulimina?« upitao sam.

On pomalo srdito odbi ovu uvredljivu pretpostavku. »Ja sam iz Marakeša«, rekao je ponosito. »Kupujem životinje i prodajem ih kasapima.« Prema ljudima koji su prevalili ceo taj daleki put pokazivao je samo prezir, a o našem mladom plavom goniču je rekao: »Ništa taj ne zna.«

Zeleo je, međutim, da sazna odakle smo, i mi, jednostavnošću radi, rekosmo da smo obojica »iz Londona«. Osmehnuo se, a nama se učini kao da je malo razdražen. »Za vreme rata sam bio u Francuskoj«, reče on. Njegove godine su jasno pokazivale da govori o prvom svetskom ratu. »Bio sam pored Engleza. — Nisam se dobro slagao s njima«, dodade on brzo i nešto tiše. »Ali danas rat nije više rat. Čovek ništa više ne znači, mašina je sve.« Govorio je još ponešto o ratu, i to je zvučalo vrlo rezignirano. »Nije to više rat«. U toj tački smo se složili s njim, a on nam je zbog toga, izgleda, oprostio što dolazimo iz Engleske.

»Jesu li sve kamile već prodate?« upitao sam još.

»Nisu. Sve ne mogu biti prodate. One koje preostanu poći će dalje, za Setat. Poznajete li Setat? To je na putu za Kazablanku, sto šezdeset kilometara odavde. Onde je poslednja pijaca za kamile. Onde će ostale biti prodate.«

Zahvalili smo mu. Oprostio se od nas bez ikakvih ceremonija. Nismo nastavili da obilazimo kamile, prošla nas je volja. Gotovo se sasvim smračilo kad smo napustili karavan.

Utisak koji su na mene ostavile kamile nije me napuštao. Mislio sam o njima bojažljivo, ali ipak tako kao da ih odavno poznajem. Sećanje na njihov obed pred pogubljenje povezivalo se s onim, razgovorom o ratu. U nama je ostala živa pomisao da sledećeg četvrtka posetimo kamilji vašar. Odlučili smo da se onamo odvezemo rano ujutru, i možda smo se nadali da ćemo ovog puta steći manje turoban utisak o njihovom životu.

Ponovo smo prispeli pred kapiju El-Kemis. Broj životinja koje smo zatekli nije bio odveć velik: gubile su se u prostranstvu trga, koji ne bi bilo lako popuniti. Na jednoj strani su ponovo bili magarci. Nismo otišli do njih, ostali smo pored kamila. Nije ih bilo više od po tri ili četiri u grupi; ponegdje je uz majku stajalo mladunče, samo. U prvi mah nam se učinilo da su sve mirne. Jedini glasovi su poticali od gomilica ljudi, koji su se žestoko cenjkali. Ali učinilo nam se i to da ljudi ne veruju nekim od životinja; nisu im prilazili suviše blizu, ili samo ako je to zaista bilo neophodno.

Ne potraja dugo, a pažnju nam privuče jedna kamila koja kao da se branila od nečega; režala je i mumlala i žestoko obrtala glavu na sve strane. Jedan čovek pokušao da je obori na kolena, a kad ona ne htede da posluša, on počeo da je bije štapom. Među dvojicom ili trojicom ostalih koji su stajali pred kamilom i pokušavali da pomognu, naročito je jedan padao u oči: bio je to snažan, zdepast čovek s tamnim, svirepim licem. Čvrsto je stajao, noge kao da su mu bile uralse u zemlju. Energičnim pokretima ruku provlačio je konopac kroz kamiline nozdrve, koje je prethodno probušio. Nos i konopac se zacrveneše od krvi. Kamila se trzala i ječala, a ubrzo iz sve snage zauralala; najzad, nakon što je bila klekla, još jednom je skočila i pokušala da se otrgne, dok je čovek sve čvršće pritezao konopac. Ljudi su

se na sve moguće načine mučili da je ukrote, i još su se time bavili kad nam neko priđe i reče na lošem francuskom:

»Namirisala kasapina. Prodana je za klanje. Sad će je odvesti u klanicu.«

»Ali, kako ona to može namirisati?« upita moj prijatelj s nevericom.

»Ono je kasapin što stoji pred njom«, reče čovek i pokaza rukom na onog zbijenog, mračnog čoveka što nam beše pao u oči. »Kasapin dolazi iz klanice i oseća se na kamilju krv. To kamila ne voli. Kamila može biti veoma opasna. Kad je uhvati besnilo, dolazi noću i ubija ljude u snu.«

»Kako ih može ubiti?« upitah ja.

»Kad ljudi zaspe, kamila dođe, klekne na njih i poguši ih u snu. Treba biti veoma oprezan. Čovek se uguši još pre nego što se probudi. Da, kamila ima vrlo dobar nos. Kad leži noću pored svog gospodara, ona nanjuši lopove i probudi gospodara. Meso joj je dobro. Treba jesti njeno meso. *Ça donne du courage*. Kamila ne voli da je sama. Sama nikud ne ide. Kad neko hoće da otera kamilu u grad, mora naći još jednu koja će poći s njom. Mora pozajmiti još jednu, inače neće moći da svoju kamilu odvede u grad. Ne voli da je sama. Ja sam bio u ratu. Imam ranu, vidite, ovde«, i pokaza na grudi.

Kamila se malo primirila i ja prvi put okretih pogled ka čoveku koji je govorio. Grudi su mu izgledale prignječene, a leva ruka mu je bila ukručena. Učinio mi se poznat. Bio je onizak, mršav i veoma ozbiljan. Pitao sam se gde sam ga već video.

»Kako se ubijaju kamile?«

»Preseče im se žila na vratu. Moraju da iskrvave. Inače se ne smeju jesti. Musliman ih ne sme jesti ako ne iskrvave. Ja ne mogu da radim, zbog ove rane. Zato sam ovde pomalo vodič. Prošlog četvrtka sam govorio s vama, sećate se one pobesnele kamile? Bio sam u Safiju kad su se Amerikanci iskricali. Borili smo se malo protiv Amerikanaca, ali ne mnogo, a zatim su me primili u američku armiju. Tu je bilo mnogo Marokanaca. Bio sam na Korzici i u Italiji s Amerikancima. Bio sam ja svuda. Nemač je dobar vojnik. Najgori je bio Kazino. Onde je zbilja bilo gadno. Tu sam i dobio ranu. Poznajte li Kazino?«

Polako sam shvatio da misli na Monte Kasino. Opisao mi je gorčene borbe koje su se onde vodile i pri tome je — on, koji je inače bio miran i spokojan — postao tako živahan kao da priča o ubilačkim strastima poludelih kamila. Bio je čestit čovek, verovao je u ono što govori. Ali tad je među kamilama ugledao jednu grupu Amerikanaca i hitro je pošao k njima. Nestao je isto onako brzo kao što je iskrvao, a meni je to bilo po volji; jer u međuvremenu sam izgubio iz vida i sluha kamilu, koja sad nije više urlala, i želeo sam da je još jednom vidim.

Uskoro sam je našao. Kasapin ju je ostavio. Ponovo je klečala. Još bi joj ponekad uzdrhtala glava. Krv iz nozdrva se opet raširila. Osećao sam neku vrstu zahvalnosti zbog tih nekoliko varljivih trenutaka tokom kojih su je ostavili samu. Ali nisam mogao da je duže gledam, jer znao sam njenu sudbinu, pa sam se odšunjao.

Moj prijatelj beše otišao za vreme vodičeve priče, tražio je meke Engleze. Kretih da ga pronađem i najzad ga zatekoh na drugoj strani trga, među magarcima. Možda se tu osećao manje nelagodno.

Za sve preostalo vreme našeg boravka u ovom crvenom gradu nikad više nismo govorili o kamilama.

DOZIVI SLEPACA

Pokušavam da nešto saopštim, a čim umuknem primećujem da još ništa nisam rekao. U meni preostaje neka čudesno

france mihelić: muzikanti, 1955, drvorez

blistava, gusta i žilava supstanca i ruga se mojim rečima. Da li je to jezik, koji onde nisam razumeo, i koji se sad postepeno mora prevoditi u meni? Bili su onde događaji, slike, glasovi, čiji smisao tek nastaje u čoveku; koje reči nisu ni primile u sebe ni obrezale; koji su s one strane reči, dublji i višeznačniji od njih.

Sanjam o čoveku koji zaboravlja zemaljske jezike, sve dok ni u jednoj zemlji više ne razume šta se govori.

Šta je u jeziku? Šta on prekriva? Šta oduzima čoveku? Tokom nedelja koje sam proveo u Maroku nisam pokušao da učim ni arapski niti koji od berberskih jezika. Nisam želeo da izgubim ništa od snage onih tuđinskih uzvika. Hteo sam da me ti glasovi pogode onako kako je to u njima samima, i da to nimalo ne oslabim nedovoljnim i veštačkim znanjem. Ništa nisam čitao o toj zemlji. Njeni običaji su mi bili strani kao i njeni ljudi. A ono malo što na svakog tokom života naveje o svakoj zemlji i svakom narodu — otpalo je već u prvim časovima.

Ali ostala je reč »Alah«, nju nisam mogao da zaobiđem. Njome sam bio opremljen za onaj deo moga iskustva koji je bio najčešći i najupečatljiviji, najtrajniji — za slepce. Na putovanju čovek sve prihvata, ljutnja ostaje kod kuće. Čovek gleda, čovek sluša, oduševljava se i najgroznijim prizorima, zato što je to novo. Dobri putnici nemaju srca.

Kad sam se prošle godine, posle petnaestogodišnjeg odsustvovanja, približavao Beču, prošao sam kroz mesto zvano Blindenmarkt (bukvalno: slepački trg; prim. prev.) — mesto o čijem postojanju pre nisam ni slutio. To ime me je pogodilo kao bič, i otada me nije napuštalo. Ove godine, kad sam došao u Marakeš, najednom sam se našao među slepcima. Bilo ih je na stotine, bezbroj, većina prosjaci, sedeli su na trgu priljubljeni u nizovima sastavljenim od osmorice, ponekad desetorice, i njihovo hrapavo, neprestano ponavljano uzvikivanje nadaleko se čulo. Stao bih pred njih, nepomičan kao i oni, i nikad nisam bio potpuno siguran osećaju li moje prisustvo. Svako je pred sobom držao drvenu času za milostinju, i kad bi im neko nešto bacio u nju, poklonjeni novčić bi išao od ruke do ruke, svako bi ga opipao, svako ispitao, sve dok ga jedan od njih, čija je to bila dužnost, ne bi najzad strpao u džep. Osećali su zajedno, kao što su zajedno mrmrljali i uzvikivali.

Svi slepci nude ljudima ime božje, i čovek može milostinjom steći pravo na njega. Počinju Bogom, završavaju Bogom, ponavljaju mu ime po deset hiljada puta dnevno. Svi njihovi uzvici sadrže njegovo ime u variranom obliku, ali uzvik za koji su se odlučili ostaje uvek isti. To su akustične arabeske oko Boga, ali kudikamo upečatljivije od optičkih. Neki se uzdaju samo u njegovu ime i ne uzvikuju ništa osim tog imena. Ima u tome nekog strašnog prkosa, Bog mi se učinio kao kakav zid na čijejve isto mesto oni jurišaju. Verujem da se prosjaci održavaju u životu više svojim formulama nego onim što isprosjache.

Ponavlanje istog uzvika karakteriše onog ko više. Čovek ga utuvi u glavu, poznaje ga, on sad zauvek tu postoji; postoji u oštro omeđenom svojstvu, upravo u tom njegovom uzviku. Nećemo saznati ništa više od njega, on se brani, taj uzvik je i njegova granica. Na tom jednom mestu on je upravo ono što uzvikuje, ništa manje i ništa više, prosjak, slep. Ali uzvik je i umnogostručavanje, brzo i pravilno ponavljanje stvara od njega grupu. Ima u tome neke posebne energije iskanja, on ište za mnoge i uzima za sve. »Misli na sve prosjake, misli na sve prosjake! Bog će te blagosiljati za sve prosjake koje obdariš.«

Vele da će siromasi ući u raj pet stotina godina pre bogataša. Milostinjom čovek otkupljuje od siromaha nešto raja. Kad neko umre, »za njim idu peške, s krestavim narikačama ili bez njih, idu veoma brzo do groba, kako bi pokojnik što pre dospao do blaženstva. Slepici pevaju kanon vere.«

Nakon što sam se vratio iz Maroka, sklopjenih očiju i podvijenih nogu sam seo u ugao moje sobe i pokušao da pola sata s tačnom brzinom i tačnom snagom govorim »Alláh; Alláh! Alláh«. Pokušavao sam da zamislim kako to i dalje govorim celoga dana i dobar deo noći: da posle kratkog sna opet počinjem žilavo držim ovog života; da postajem besan kad me u tom s tim; da to nastavljam danima i nedeljama, mesecima i godinama; da postajem sve stariji i stariji i da tako živim, i da se žilavo držim ovog života; da postajem besan kad me u tom životu nešto poremeti; da ne želim ništa drugo, da potpuno istrajavam u tome.

Shvatio sam kolika se zavodljivost nalazi u tom životu, koji sve svodi na najjednostavniju vrstu ponavljanja. A zar mnogo više ili manje raznolikosti ima u delatnosti zanatlija koje sam gledao kako rade u svojim sićušnim pregaricama? U cenjanju trgovaca? U koracima igrača? U bezbrojnim šoljama čaja od nane koji ovde piju svi gosti? Koliko je raznolikosti u novcu? Koliko u gladi?

Shvatio sam šta su ovi slepi prosjaci uistinu: svetitelji ponavljanja. Iz njihovog života je iskorenjeno gotovo sve što se u nama još odupire ponavljanju. Postoji mesto na kojem oni čuče ili stoje. Postoji nepromenljiv uzvik. Postoji ograničen broj novčića u koje se mogu nadati, tri ili četiri različite pare. Postoje, doduše, i oni koji daju i koji su različiti, ali slepci ih ne vide i zahvalnim izrekama brinu o tome da i oni koji daju postanu jednaki njima.

Preveo Branimir Živojinović

(Iz »Glasova u Marakešu«)